

LYKOS

İki Aylık Arkeoloji, Tarih ve Kültür Dergisi

Temmuz-Ağustos 2019

ISSN 2149-0694

www.lykosdergisi.com

Stratonikeia'daki Koruma Uygulamalarından Örnekler

Bilal SÖĞÜT

Stratonikeia'dan Augustus Dönemi Mısır Etkili Korinth Başlıkları

Murat TAŞKIRAN

Kayseri Müzesi'nden Yeni Yazıtlar

Nihal Tüner ÖNEN

LYKOS

İki Aylık Arkeoloji, Tarih ve Kültür Dergisi

www.lykosdergisi.com

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Anıl Zihni TAŞ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Cenk AŞKIN

EDİTÖR
Sefa NASİHİ

ÇEVİRİ ve DÜZENLEME
Özge BOR

SANAT DANIŞMANI
Ayça ÖZDEMİR

MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ
Sinem KESİCİ

REKLAM & TANITIM KOOR.
Çağrı ERBAY

HUKUK DANIŞMANI
Av. Sevgi AYNUR

FOTOĞRAF
Sercan AKKAYA
İsmail Hakkı YILMAZ

YÖNETİM ADRESİ

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edb. Fakültesi Kimlikli
Merkez Kampüsü Arkeoloji Bölümü
Kimlikli/DENİZLİ

BASIM/MATBAA

ST Matbaacılık Promosyon Kağıtçılık Limited Şirketi
Zübeyde Hanım mah. Turgut Özal 1 Blv.
Maşlak İş Hanı No:20/18 Altındağ/ ANKARA
Tel: (0312) 319 65 66

İLETİŞİM & REKLAM

Mobil: 0(532) 573 99 13
Ofis: 0(258) 212 78 96
Fax: 0(258) 212 78 96

LYKOS

www.lykosdergisi.com
ISSN 2149-0694

Temmuz-Ağustos 2019

Yayın Kurulu

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edb Fak. Dekanı
Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Blm. Bşk.
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Blm. Bşk.
Prof. Dr. Sevinç GÜNEL

Trakya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Işık ŞAHİN

Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK

Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Turhan KAÇAR

www.lykosdergisi.com

İçindekiler

Stratonikeia'daki Koruma Uygulamalarından Örnekler <i>Bilal SÖĞÜT</i>	6
Stratonikeia'dan Augustus Dönemi Mısır Etkili Korinth Başlıkları <i>Murat TAŞKIRAN</i>	24
Kayseri Müzesi'nden Yeni Yazıtlar <i>Nihal Tüner ÖNEN</i>	48
Okkatas'taki Taki (Muğla) Antik Kenti Yerleşim ve Thera (Karia) Antik Kenti Lokalizasyonu Çalışmaları <i>Abdulkadir BARAN</i>	64
Laodikeia Merkezi Klise ve Çevesindeki Yapı Kalıntıları <i>Celal ŞİMŞEK</i>	76

MERKEZÎ KİLİSE VE ÇEVRESİNDEKİ YAPI KALINTILARI

CELAL ŞİMŞEK*

Kent karelajının P14 plankaresinde yer alan ve tamamıyla toprak dolgu altında bulunan Merkezî Kilise'de (Res. 1)¹ 2010 ve 2011 kazı sezonunda çalışılarak² yapı, etrafındaki diğer yapılarla birlikte açığa çıkarılmıştır³.

Çalışmaların sonucunda, Merkezî Kilise'nin, aslında henüz işlevi tespit edilememiş Roma Dönemi'ne ait bir yapının, kuzey kısmındaki mekânlarından dönüştürüldüğü anlaşılmıştır. Dışta 17.00x20.10 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bu kısım, içte birbirine kapılarla bağlanan üç mekândan oluşmaktadır. İçte orta mekân yan mekânlardan, güney mekân da kuzey mekândan daha geniş yapılmıştır (Res. 2; Çiz. 1).

Öncelikle, ortadaki mekânın doğusuna bir apsis yerleştirilmiştir. Günümüze yaklaşık 1.00-3.00 m. yüksekliğinde ulaşmış bulunan duvarları doğu cephenin orta bölümü hariç büyük boyutlu düzgün kesme traverten bloklar ve traverten sıralarının arasına yerleştirilmiş bir sıra tuğlayla örülmüştür. Bağlayıcı eleman kum, küçük boyutlu çakıl, tuğla kırıkları ve kireçten oluşan gri renkli sert harçtır. Ancak doğu cephenin orta bölümü, derzlere tuğla parçaları ve moloz taşların sıkıştırıldığı küçük boyutlu kaba yonu taşlarla oluşturulmuştur. Hem örgüdeki bu farklılık hem de apsisin duvarlarının yan mekân duvarı ile birleştiği kısımlardaki dilatasyon, apsisin sonradan eklendiğini kesinleştirmektedir (Res. 3).

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı / Denizli. E-mail: csimsek@pau.edu.tr

¹ Yapı şehrin merkezinde konumlandırıldığı için "Merkezî Kilise" olarak adlandırılmıştır.

² Bayram 2012, 591-592; Bayram 2013, 114-115.

³ Şimşek 2012, 39-50; Şimşek 2013, 360-372, Res. 468-477.

Res. 1 Merkezi Kilise'nin bulunduğu alan, kazı öncesi durumu

Res. 2 Merkezi Kilise, kazısı tamamlandıktan sonraki durumu

Res. 3 Kilisenin doğu cephesi

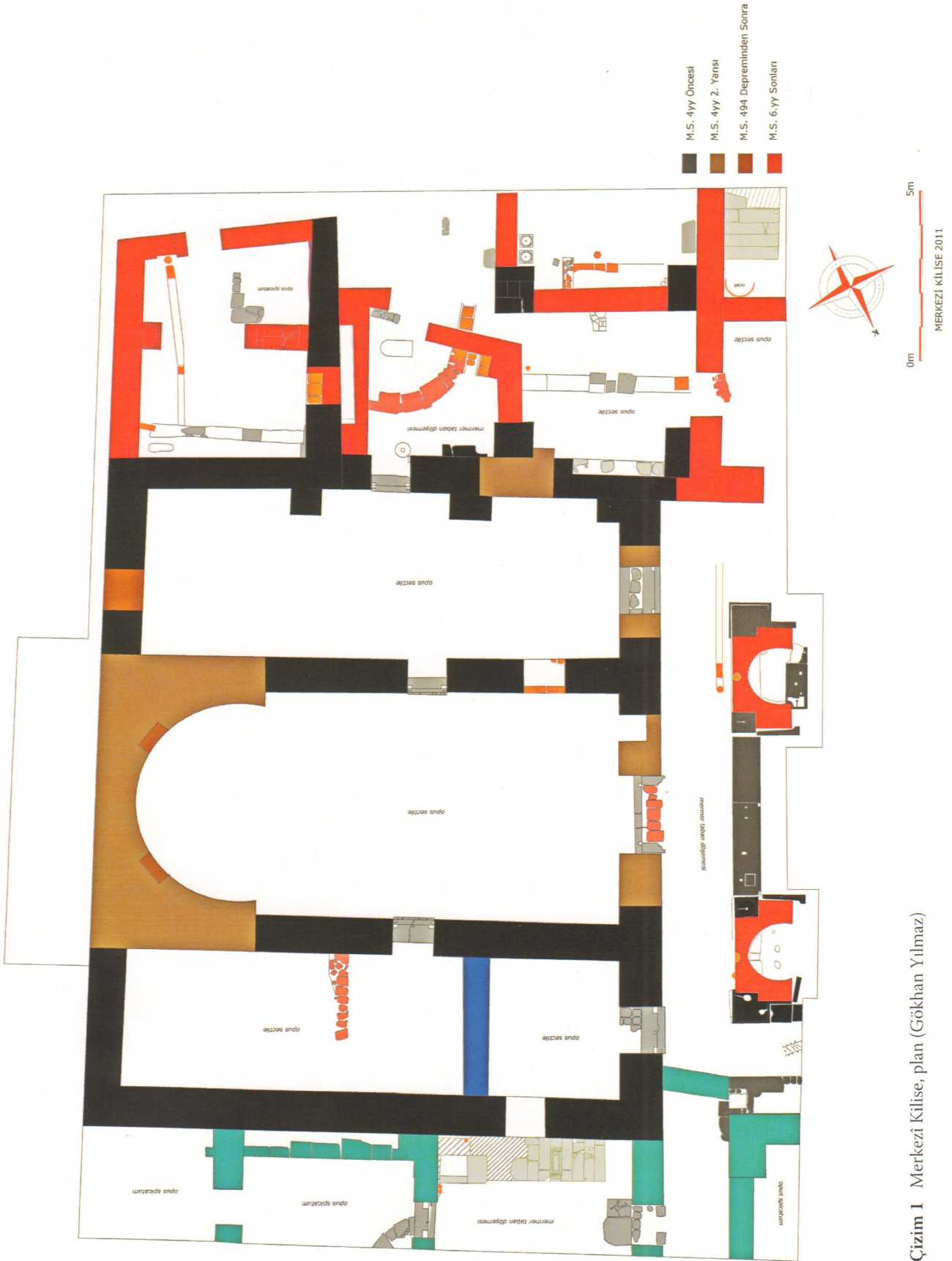
Doğu duvarına apsis yerleştirildiği için ibadet amacıyla kullanıldığı anlaşılan orta mekâna, batı cephe eksenine yerleştirilmiş bir kapı açıklığından girilmektedir. İki yanda duvarda görülen dilatasyondan, aslında açıklığın daha geniş tutulduğu, kuzeyde 0.55 m. uzunluğunda olan duvarın 1.65; güneyde ise 0.60 m. uzunluğunda olan duvarın 1.85 m. ye uzatılarak açıklığın daraltıldığı anlaşılmaktadır. İki yanda alttan birer sırası kalmış gri damarlı mermerden yapılmış söve kalıntısı ile dolgu toprakta açığa çıkarılan lento parçası kapının profilli lento ve söveye sahip olduğunu; taşların yüzeyinde görülen oyuklar da cephenin mermer ile kaplandığını göstermektedir. Geniş bir mermer eşiğe sahip olan kapı açıklığına, sonradan bir sıra taş yerleştirilerek geçiş engellenmiştir (Res. 4).

Apsis içte yarım daire planlıdır ve zemini mekânın zemininden yaklaşık 0.10 m. daha yüksek yapılarak vurgulanmıştır. Doğu duvarında, eksene simetrik olarak yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli birer niş bulunmaktadır. Zeminden 0.57 m. yükseklikte başlayan nişler 0.85 m. genişliğinde, 1.15 m. derinliğindedir, fakat sonradan örülerek kapatılmıştır. Görülebilen kısımlardan nişlerin yüzeyinin fresklerle kaplandığı anlaşılmaktadır (Res. 5).

Kuzey duvarda eksende bir, güney duvarda ise eksende ve eksenin batısında olmak üzere iki kapı açıklığı yer almaktadır. Yan mekânlara geçişi sağlayan bu kapılardan, güney duvarda batı kısımda yer alan kapı, sonradan 0.92 m. yüksekliğindeki tuğla bir duvarla kapatılmıştır⁴. Tuğla örgünün altında, batı kısımda zemin üzerine yerleştirilmiş ve güney mekâna kadar uzanan pişmiş toprak bir künk bulunmaktadır⁵. Batı duvarda ise, kapı açıklığının güneyinde, zeminden başlayan dikdörtgen biçimli bir niş yer almaktadır. Kalıntılardan zemininin ve duvarlarının mermer plakalarla kaplandığı anlaşılan niş, kapı açıklığının daraltılması sırasında oluşturulmuş olmalıdır (Res. 2; Çiz. 1).

⁴ Hem farklı malzeme hem de duvarların iç yüzlerinin sıvalı olması, açıklığın sonradan kapatıldığını kesinleştirmektedir.

⁵ Aslında iki ağız da mermer duvar kaplamasıyla kapanan bu küngün işlevi anlaşılamamıştır.

Çizim 1 Merkezî Kilise, plan (Gökhan Yılmaz)

Kuzeydeki mekâna batı cephede eksene, kuzey cephede eksenin batısına yerleştirilmiş birer kapı açıklığından girilmektedir. Batı cephedeki kapı travertenden bir eşiğe sahiptir; batı kanatta kalan 0.65 m. genişliğindeki dört sıra tuğla kemer başlangıcı kuzey cephedeki kapının kemerli olduğuna işaret etmektedir. Sonradan kuzey cepheye bitiştirilerek yapılan mekânlardan birinin üst katına çıkışı sağlayan merdiven basamakları kapının kapanmasına neden olmuştur (Res. 6; Çiz. 1).

Mekân, güney duvar ekseninde bulunan mermer eşikli kapı açıklığıyla ibadet mekânına bağlanmaktadır. Bu açıklığın 0.95 m. batısında, kuzey-güney yönünde uzanan bir duvarla mekân sonradan, batıdaki yaklaşık kare planlı olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Zemini kaplayan döşemenin üzerine oturtulması, güney ve kuzeyde duvarlarla birleştiği kısımdaki dilatasyon bu duvarın sonradan yapıldığını göstermektedir. Böylelikle doğuda oluşan daha büyük boyutlu dikdörtgen planlı mekânın dışarı ile bağlantısı kesilmiş, güney duvardaki kapı ile sadece ibadet mekânına bağlanmıştır. Bölme duvarı, bu geçişi engellemesin diye, kapının batısına kaydırılmıştır. Bu uygulama, mekânda bir işlev değişikliği yapıldığını, sadece ibadet mekânına açılan doğudaki bölümün prothesis hücresi işleviyle değerlendirilmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Güneydeki mekânın ana girişi de batı cephe eksenindedir ve travertenden bir eşiğe sahiptir. İki yanda duvarda izlenen dilatasyon buradaki açıklığın da aslında daha geniş olduğunu, duvarların iki yanda 0.65 m. uzatılarak sonradan daraltıldığını göstermektedir. Böylelikle, orta ve güney mekânın batı cephesinde yer alan ilk döneme ait geniş açıklıkların, yapı kiliseye dönüştürülürken dışa daha kapalı bir ibadet mekânı yaratmak amacıyla daraltıldığı anlaşılmaktadır (Res. 7; Çiz. 1).

Eşikten sonra, 0.10 m. yüksekliğindeki bir basamakla inilen güney mekânın, güney duvarında eksenin biraz doğusuna kaydırılmış bir kapı açıklığıyla kilisenin güneyine eklenen mekâna; kuzey duvarında biri eksen, diğeri eksenin batısında yer alan iki kapı açıklığıyla da ibadet mekânına bağlanmaktadır. Zeminden 0.25 m. yüksekliğinde traverten bir eşiğe sahip olan güneydeki kapının, duvar kırılarak sonradan açıldığı; eşiğin sökülün kısıma sağlamlaştırma yapılamadan yerleştirilmesinden, duvarlarda ve zemindeki izlerden anlaşılmaktadır. Kuzey duvarda, batıdaki kapı ise daha önce belirtildiği üzere tuğlalarla örülerek kapatılmıştır. Ancak bu yönde tuğlaların bir kısmı kırılarak zeminden 0.44 m. yüksekliğinde, 1.15 m. genişliğinde ve 0.66 m. derinliğinde bir niş oluşturulmuştur ve zemini kireç harçla kaplanmıştır. Sağlam olarak korunan batı kanadında, zemininden yaklaşık 0.15 m. yükseklikte yan yana yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli iki yuva ile bunların yaklaşık 0.45 m. üstünde kanat boyunca yatay uzanan 4.5 cm. genişliğinde bir kanalın bulunması, buranın raf düzenlemesine sahip bir dolap nişi olduğunu göstermektedir. Kazılar sırasında zemininde açığa çıkarılan mermer mortarium da bu görüşü destekler niteliktedir (Res. 8). Güney duvar önünde, zemin döşemesine ait bir mermer plaka üzerinde İsa'nın isminin Yunanca ilk iki harflerini oluşturan Chi-Rho monogramlı çok kollu haç motifi (christogram) bulunmaktadır (Res. 9). Bu haç, mekânın ibadet amacıyla kullanılan orta mekânla bağlantısını ve dinsel işlevini kesinleştirmektedir. Dolap nişi göz önüne alındığında da kilise eşyalarının korunduğu diakonikon mekânı olarak değerlendirildiği düşünülebilir.

Mekânın güney duvarı, kapı açıklığının iki yanına yerleştirilen dikdörtgen biçimli birer duvar payesi ile üç bölüme ayrılmış, payelerin duvardan oldukça dışa taşkın olması nedeniyle, duvar yüzeyinde adeta büyük boyutlu üç niş oluşmuştur. Doğu duvarı ekseninde ise zeminden 0.50 m. yükseklikte, 1.20 m. genişliğe, 0.90 m. derinliğe sahip bir pencere açıklığı bulunmaktadır ancak sonradan örülerek kapatılmıştır (Res. 2; Çiz. 1).

Üç mekânın zeminine de pek çoğu başka yapıdan devşirme olarak getirilen farklı renkteki mermer plakalarla oluşturulmuş opus sectile döşenmiştir. Yaklaşık 0.8 m. kalınlığındaki tuğla kırıkları, kum ve kireç katkılı pembemsi harç üzerine oturtulan plakaların büyük bir kısmı olasılıkla 7. yy.da yaşanan ve İmparator Focas (M.S. 602-610) zamanına denk gelen depremin⁶ ardından bugünkü Kaleiçi'ne yerleşen halk tarafından düzenli bir şekilde sökülerek götürülmüştür. Ancak günümüze ulaşan bölümlerden ve harçta kalan izlerden zeminlerin dikdörtgen ve kare biçimli plakalardan meydana getirilen, enine ve boyuna yerleştirilmiş geniş bantlarla

⁶ Şimşek 2007a, 39; Şimşek 2007b, 456; Şimşek 2013, 32, 57-58, Res. 46-50.

Res. 4 Kilisenin batı cephesi

Res. 5 Kilisenin havadan görünümü ve sökülen opus sectileleri

Res. 6 Kuzeydeki mekân

Res. 7 Güneydeki mekân

Res. 8 Güney mekândaki niş ve içinde bulunan mortarium

Res. 9 Güney mekân zeminindeki Chi-Ro monogramlı christogram

Res. 10 Apsis, opus sectile döşeme

panolara ayrıldığı, panoların farklı geometrik motiflerle doldurulduğu anlaşılmaktadır. Mekânların hepsinde, opus sectile zeminin yaklaşık 0.20 m. altında ikinci bir zeminin varlığı tespit edilmiştir.

Orta mekânda apsis sekiz; naos, apsisle arasındaki yaklaşık 1.30 m. genişliğinde tahrip olan kısım dışında 28 panoya ayrılmıştır. Apsis kısmında beş; naosun ise apsisle yakın orta bölümünde, batıda ve güneyde yaklaşık duvar önünde birer pano, kısmen sağlam durumda günümüze ulaşmıştır.

Apsiste kuzeyden güneye doğru birinci sıradaki ilk pano, farklı boyutlarda eşkenar dörtgen, ikincisi farklı boyutlarda kare, üçüncüsü merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifini oluşturulmuş

küçük sekizgen, dördüncüsü ise küçük sekizgenlerle bezenmiştir. İkinci sıradaki ilk ve dördüncü pano, motifleri anlaşılamayacak kadar bozulmuştur. İkincisi merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifi ile oluşturulmuş büyük sekizgen, üçüncüsü ise eşkenar dörtgen motifleriyle oluşturulmuştur (Res. 10).

Naosta kuzeybatıdan başlayarak (Res. 5);

1. Sıra

1. ve 4. pano, merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifi ile oluşturulmuş sekizgenlerden; 2. ve 3. pano ise büyük boyutlu eşkenar dörtgenlerden meydana getirilmiştir. Kısmen korunmuş olan 2. pano plakalarından birinin üzerinde "DA" harfleri görülmektedir.

2. Sıra

1. ve 2. pano büyük boyutlu eşkenar dörtgenler; 3. pano ise merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört sekizgenle oluşturulmuştur. Pembe, beyaz, turuncu, gri ve mor damarlı mermerden küçük boyutlu eşkenar dörtgenlerle meydana getirilen 4. panoda plakaların oturtulduğu harç, derzlerden dışarıya taşmıştır.

3. Sıra

1. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen büyük; 4. pano küçük boyutlu dört sekizgen; 2. pano büyük boyutlu eşkenar dörtgenler; 3. pano enlemesine yerleştirilmiş ve karşılıklı kenarları uzatılmış altıgenlerle oluşturulmuştur.

4. Sıra

1. ve 2. pano merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş büyük boyutlu dörder sekizgen; 3. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifinden oluşturulmuş sekizgen; 4. pano küçük boyutlu kare plakalarla doldurulmuştur.

5. Sıra

1. ve 4. panoda harçta kalan izler de motifler anlaşılamayacak kadar bozulmuş durumdadır. 2. pano altıgenler; 3. pano merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafındaki dörder sekizgenle meydana getirilmiştir.

6. Sıra

6. sıradaki panoların, harçları motifler anlaşılamayacak derecede bozulmuş haldedir. Sadece 2. panodan, üzerinde köşeleri belirlemek üzere, merkezden köşelere uzanan çalışma çizgilerinin bulunduğu sekizgen bir plaka günümüze ulaşmıştır.

7. Sıra

1. ve 4. pano tahrip olmuş durumdadır. 2. pano doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş dikdörtgen plakalarla kendi içinde iki bölüme ayrılmış, bölümler kuzeydekiler daha büyük boyutlu olmak üzere petek motifleriyle doldurulmuştur. 3. panoda üçgenin iki yanına yerleştirilmiş birer petek motifi ile meydana getirilen yarım sekizgenle bir parça görülmektedir.

Kuzeydeki mekânın zemini doğudan-batıya uzanan bir, kuzeyden-güneye uzanan sekiz bantla 16 panoya ayrılmış; sonradan oluşturulan batı mekânın güneydoğu köşesindeki pano hariç, diğer bölümler merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş büyük boyutlu dörder sekizgenle oluşturulmuş opus sectile ile kaplanmıştır. Güney duvardaki kapının önünde yer alan bir kısım dışında plakalar sökülmüş durumdadır (Res. 6).

Batıdaki bölümün güneydoğu köşesinde ise kare biçimli, büyük boyutlu dört; dikdörtgen biçimli küçük boyutlu üç tuğla plakanın kullanıldığı görülmektedir. Güneydoğu köşede, sökülmüş durumdaki bir plakanın yaklaşık 0.20 m. altında tuğla bir döşemeye daha rastlanmıştır.

Güneydeki mekânın zemin döşemesi, diğer mekânlara göre daha iyi durumda günümüze ulaşmıştır. Mekânın doğu yarısından bir pano, batı yarısından ise güney bölümündeki panoların büyük bir kısmı sağlam durumda

kalabilmiştir. Zemin bantlarla farklı boyutlardaki toplam 52 panoya ayrılmıştır (Res. 7). Kuzeybatı panodan başlayarak;

1. Sıra

1. pano büyük boyutlu kare; 2. 3. ve 4. pano büyük boyutlu eşkenar dörtgenler; 5. pano ise merkezdeki sekizgen etrafına yerleştirilmiş düzensiz altıgenlerle oluşturulmuştur.

2. Sıra

1. pano eşkenar dörtgenler; 2. pano altıgenler; 3. pano küçük boyutlu eşkenar dörtgenlerle doldurulmuştur. Bu kısımda zemin çökmüş durumdadır. 4. pano merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört petek motifinden meydana getirilmiştir. 5. pano üç bölüme ayrılmıştır. Batıdaki bölüm merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört petek, orta bölüm farklı boyutlardaki baklava motifleri, doğu bölüm ise küçük karelerden meydana getirilmiştir.

2. panoda, duvar önünde, sökülmiş bir plakanın harcı üzerine yerleştirilmiş küçük bir parça mozaik döşeme açığa çıkarılmıştır. Harcın üzerine yerleştirilmiş olması ve başka bir bölümde devamının bulunmaması, önceki döneme ait bir mozaik döşeme olmasından çok, ele geçen bir parçanın burada gelişigüzel kullanıldığını akla getirmektedir.

3. Sıra

İlk iki panoda, harçta kalan izler de tanımlanamayacak derecede bozulmuş durumdadır. 3. pano, merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört petek; 4. pano ise kare plakalardan oluşturulmuştur.

4. Sıra

1. pano tahrip olmuş durumdadır. 3. ve 4. pano merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört petek; 2. pano ise altıgenlerden meydana getirilmiştir

5. Sıra

1. pano tahrip olmuştur. 2. ve 4. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifi ile oluşturulmuş küçük sekizgenler; 3. pano ise altıgenlerle doldurulmuştur.

6. Sıra

3. pano dışındakiler motifleri anlaşılmayacak derecede bozulmuş durumdadır. 3. pano merkezdeki eşkenarın etrafına yerleştirilmiş dört sekizgenle oluşturulmuştur.

7. Sıra

1. pano kareler; 2. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifi ile oluşturulmuş sekizgenler; 3. pano eşkenar dörtgenler; 4. ve 5. panolar ise merkezdeki eşkenar dörtgen motifinin etrafına yerleştirilmiş sekizgenlerden meydana getirilmiştir.

8. Sıra

1. ve 2. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifinin etrafına yerleştirilmiş sekizgenler; 3. pano altıgenler; 4. pano merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört petek; 5. pano ise karelerden oluşturulmuştur.

9. Sıra

1. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifinin etrafına yerleştirilmiş sekizgenler; 2. pano eşkenar dörtgenler; 3. ve 4. panolar merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört petek motifiyle doldurulmuştur.

10. Sıra

1. pano kareler; 2. pano ortada dikine yerleştirilmiş tek sıra kare; iki yanda merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifi ile oluşturulmuş sekizgenler; 3. ve 4. panolar merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dört petek motifiyle meydana getirilmiştir. 2. panoda plakaların birinin üzerinde "ΛΟΙΑ" harfleri yer almaktadır.

11. Sıra

1. ve 4. panolar ortada derinlemesine yerleştirilmiş tek sıra sekizgen, iki yanda merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifini ile oluşturulmuş sekizgenler; 2. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifinin etrafına yerleştirilmiş sekizgenler; 3. pano ise altıgenlerden oluşturulmuştur.

12. Sıra

1. ve 4. panolar merkezdeki eşkenar dörtgen motifinin etrafına yerleştirilmiş sekizgenler; 3. pano merkezdeki eşkenar dörtgen motifini çevreleyen dört petek motifini ile oluşturulmuş sekizgenler; 3. pano ise karelerden oluşturulmuştur.

Kare, eşkenar dörtgen, altıgen ve sekizgen gibi geometrik biçimli mermer plakalarla oluşturulan bu tür opus sectile döşemenin ön örnekleri İtalya'da M.Ö. 1. yy.da görülmeye başlamıştır⁷. Bizans Dönemi'nde ise, Merkezî Kilise'de olduğu gibi zeminin enine ve boyuna yerleştirilen bantlarla panolara ayrılarak geometrik kompozisyonlarla doldurulması 4. yy.da yaygın hale gelmiş, ancak neredeyse vazgeçilmez bir unsur olarak en yoğun kullanım evresi 5. ve 6. yy.lar olmuştur⁸. Laodikeia'da A Evi, Kiliseli Peristylli Ev ya da Batı Portiği'nde olduğu gibi çok sayıda yapıda sevilerek kullanıldığı anlaşılan bu uygulamanın, Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen diğer örnekleri arasında Hierapolis Agorası⁹, Hierapolis Roma Hamamı Koridor Bölümü¹⁰ ve İon Sütun Başlıklı Ev¹¹, Sagalassos Roma Hamamı¹², Ephesos Peristylli Ev¹³ ve Sardes Hamam-Gymnasium kompleksinin¹⁴ zemin döşemeleri de bulunmaktadır. Özellikle Laodikeia Kilisesi ve Kiliseli Peristylli Ev'de ortaya çıkartılan opus sectileler, M.S. 4. yy.'ın güzel örneklerini oluşturmaktadır¹⁵.

Kuzeydeki mekân hariç duvarların alt kısmı ve kuzey mekânda sonradan yapılan bölme duvarının doğu yüzü mermer plakalarla kaplanmıştır. Kaplama plakaları opus sectile döşemeden önce yapıldığı için, bir kısmı döşemenin altında kalmaktadır, ancak orta mekânın doğu duvarı dışında, diğer duvarlarda kaplamalar döşemenin üzerine oturtulmuştur. Bu da orta mekânda bir onarım yapıldığına; olasılıkla M.S. 494 yılında gerçekleşen deprem¹⁶ sonucunda zarar gören orta mekânın batı duvarı dışındaki kaplamalarının yenilendiğine işaret etmektedir¹⁷. Kuzey mekânın güney duvarı ile birlikte, diğer bölümlerin duvarları çift kat sıvaya sahiptir. Alttaki sıva ince, gri renkli ve sert, üstteki ise 2-3 cm. kalınlığında, kum, kireç, tuğla kırıkları katkılı ve bu nedenle pembemsi renkli, gevşek yapılıdır. Kuzey mekânın doğu, batı ve kuzey duvarlarındaki tek kat sıvada da diğer birimlerin ikinci kat sıvasını oluşturan pembemsi sıva kullanılmıştır. Sıvaların üzerine bir kat alçı sürülerek tüm duvar yüzeyleri fresklerle bezenmiş, alçının tutması için sıva yüzeylerine çentikler ve çizikler açılmıştır.

Orta ve kuzey mekândaki freskler dökülmüştür. Bu nedenle bezemelerin içeriğini tam olarak tespit etmek mümkün değilse de moloz dolgu içerisinden toplanan parçalardan; yüzeylerin yatay ve düşey şeritlerle düşey dikdörtgen panolara ayrıldığı, krem rengi zemin üzerine serbest fırça darbeleriyle kırmızımsı kahve, yeşil, hardal sarısı ve mavi tonlarının kullanıldığı bitkisel ve geometrik desenlerin işlendiği anlaşılmaktadır (Res. 11).

⁷ Blake 1930, 35-49, Fig. 8. Pompeii Faunlar evinde yer alan opus sectile döşemeler, M.Ö. 100 yıllarına tarihlenmektedir (Nappo 1998, 136-141, Fig. 136-139).

⁸ Peschlow 1993, 435; D'Andria 2003, 145.

⁹ Ferrero 1993, 317-318.

¹⁰ Şimşek 1997, 5, Res. 13-14.

¹¹ D'Andria 2003, 145.

¹² Waelkens 2004, 424-425.

¹³ Pülz 2001, 58-59.

¹⁴ Yegül 1976, 174-175.

¹⁵ Şimşek 2013, 319-328, 345-360, Res. 433-435, 458, 462,

¹⁶ Şimşek 2007a, 39.

¹⁷ Apsisteki nişler ile güneydeki mekânın doğu duvarındaki pencere de bu deprem sonrasında, duvarları güçlendirmek amacıyla örülerek kapatılmış olmalıdır.

Res. 11
Kuzey mekân,
fresk parçaları

Res. 12
Güney mekânın
freskli duvarı

Güney mekândaki freskler ise daha iyi durumda günümüze ulaşmıştır. Panolar hardal sarısı, kızıl kahve, kara yeşil, pembe ve siyah renklerle mermer kaplama taklit edilerek boyanmıştır (Res. 12).

Duvarların mermerle kaplanması, yapının ihtişamını artırırken yaptıranın da maddi gücünü ortaya koymaktadır. Pahalı bir malzeme olması nedeniyle, ekonominin zayıf olduğu zamanlarda, Merkezî Kilise'de olduğu gibi duvarların sadece alt kısmı mermerlerle kaplanmış, üst kısmı ise düşey panolara ayrılarak mermer taklit edilerek boyanmıştır. M.S. 1 yy.dan itibaren mermer kaplamaya ilginin artması, daha ucuz olan mermer taklidi fresklerin de ortaya çıkmasına yol açmış¹⁸; Ephesos'taki Bizans Sarayı'nın altındaki yapının duvarlarında

¹⁸ Zimmermann-Ladstätter 2011, 139-141.

görüldüğü üzere M.S. 3. yy.da da bu uygulama devam ettirilmiştir¹⁹. Ephesos'ta 4. yy.ın başlarında, Tetrarşi Dönemi'nde, bir stil değişikliği yaşanmış, panolar Korinth başlıklı sütunlarla ayrılmıştır²⁰. Erken Bizans Dönemi'nden günümüze ulaşan bu tür duvar resimleri az sayıdadır. Yine en iyi korunmuş örnekler Ephesos'ta karşımıza çıkmaktadır. Akropolis Evi ve Büyük Tiyatro'nun güneyindeki mekânda M.S. 4. yy. sonu-5. yy. başına tarihlenen örnekler bulunmaktadır²¹. Merkezi Kilise'de açığa çıkarılan freskler, Erken Bizans Dönemi'ne ait az sayıda örneğe yenilerinin katılması ve dönemin duvar resmi hakkında daha fazla fikir sahibi olmamızı sağlaması bakımından önemli bir yere sahip olmaktadır.

Kilisenin batısında, kilise boyunca uzanan ve nartheks işleviyle kullanılmış olabilecek kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bir bölüm bulunmaktadır. Kalan kısımlardan zeminin dikdörtgen ve kare biçimli mermer plakalarla kaplı olduğu görülmektedir. Sonradan kuzey ve güney tarafı duvar örülerek kapatılmış olan bu bölüm batıda, günümüze ulaşan ve iç kısımdakiler Attik-İon, dış kısımdakiler İonik olmak üzere toplam dört kaideden anlaşıldığı üzere sütunlarla sınırlandırılmış, kaideler orta nefe denk gelen kısmı daha geniş tutularak iki yana eşit aralıklarla yerleştirilmiştir. Kaideler, daha sonraki bir dönemde iki yana simetrik olarak yapılan birer çeşmenin doğu köşelerini oluşturacak biçimde kullanılmıştır. Çeşmeler benzer özelliklere sahiptir. Taş ve tuğla ile örülen duvarları 0.80-0.95 m. yüksekliğinde günümüze ulaşabilen çeşme nişlerinin doğu cephesi düz, kuzey ve güney cepheleri sütun kaidelerinden dolayı girintili, iç kısmı ise yedi cephelidir. Günümüze ulaşan kalıntılardan anlaşıldığı üzere cepheler sıvalıdır, iç kısımların yüzeyi ve zemini de mermer plakalarla kaplanmıştır. Doğü cephelerde suyun geldiği künk ile zemin döşemesi altında çeşmeye suyu getiren kanal sistemi bulunmaktadır (Res. 2).

Çalışmalar sırasında zemin üstünde ele geçirilen sikkelerin çoğunluğunun İmparator Licinius (M.S. 308-324) ile İmparator Honorius (M.S. 393-423) dönemleri arasına ait olması²²; geniş bir zaman diliminde görülmekle birlikte opus sectile döşeme ve mermer taklidi fresklerin M.S. 4. ve 5. yy.larda yoğunluk göstermesi, Roma Dönemi'ne ait yapının 4. yy.ın ikinci yarısında kiliseye dönüştürüldüğüne işaret etmektedir.

Kilisenin kuzeyinde ve güneyinde bazı mekânlar açığa çıkarılmıştır. Dinsel işlevi olmayan bu mekânlardan kuzeydekiler kilise zemininden yaklaşık 1.50; güneyindekiler ise yaklaşık 1.00 m. aşağı kota yerleştirilerek kilisenin kutsiyeti vurgulanmıştır.

Kilisenin Kuzeyindeki Mekânlar

Kuzeyde, kilisenin kuzey duvarı kullanılarak inşa edilen üç mekân yer almaktadır (Res. 13; Çiz. 1).

Henüz sadece güney yarısı açılmış durumda bulunan ve birer kapıyla birbirine açılan mekânlardan batıdaki, kuzey nefin bu duvardaki kapı açıklığını kapatacak şekilde yapılan ve günümüze sekiz basamağı ulaşan merdivenden anlaşıldığına göre, çift katlıdır. Basamaklarında korkuluk payesi gibi devşirme malzeme kullanılan merdivenin doğu bitişiğinde, kuzey yüzü mermer plaka ile sınırlandırılmış dikdörtgen biçimli bir çeşme bulunmaktadır. Haznenin iç yüzeyi ve tabanı sıvanmıştır. Dışta kuzeydoğu uçta, çeşmeye su getiren iki sıra pişmiş toprak künk yükselmektedir. Mekânın zeminine farklı boyutlarda mermer plakalar döşenmiştir.

Ortadaki ve doğudaki mekânların zemini, çift sıra tuğlarla bölümlere ayrılmış, her bölümün içi çoğunluğu balıksırtı biçiminde yerleştirilmiş tuğla (opus spicatum) döşeme ile kaplanmıştır²³. Ortadaki mekânın güney duvarı önünde boydan boya yaklaşık 0.30 m. yüksekliğinde bir seki vardır. Doğudaki mekânda ise çok

¹⁹ Zimmermann-Ladstatter 2011, 12-13.

²⁰ Zimmermann-Ladstatter 2011, 165, Fig. 346.

²¹ Zimmermann-Ladstatter 2011, 171-172, Fig. 354, 358.

²² Sikkeleri tarihlendiren Arkeolog Kürşad Polatçıl'a teşekkür ederim.

²³ Benzer şekildeki opus spicatum döşemeler; Tapınak A, Güney Portik ve naos duvarı kuzey-batı yanındaki geç dönem düzenlemelerinde, Kiliseli Peristylli Ev dış nartekste, A Evi gibi yapılarda da sevilerek uygulanmıştır (Bkz. Şimşek 2013, 256-258, 262-263, 318, 324, Res. 343, 348-349, 428, 436-437).

Res. 13 Kuzey yönde yer alan mekânlar

sayıda iğ gövdeli, sivri ve düz dipli unguentarium parçaları ele geçirilmiştir. Gövdenin alt yarısına ait olan bu parçaların çoğunda, dip kısma yakın olarak yapılmış baskı monogramlar bulunmaktadır. Geç Antik Dönem’de unguentariumların dinsel amaçla kullanımının ön plana çıktığı düşünüldüğünde²⁴, kiliseye bitişik bu mekânların unguentarium satılan dükkânlar olduğu, Sardis’teki E6 ve E7 dükkânlarında görüldüğü üzere²⁵, birbirlerine bir kapıyla bağlanarak iki katlı düzenlendiği anlaşılmaktadır. Kazılar sırasında açığa çıkarılan yoğun çatı kiremidi ve batıdaki mekânda bulunan ahşap kalas parçası, yine Sardis’teki Bizans dükkânlarının tahmini çiziminde gösterildiği gibi²⁶, mekânların üzerinin ahşap iskelet üzerine kiremit kaplanarak örtüldüğüne işaret etmektedir.

Kazısı henüz tamamlanmış olmamakla birlikte mekânları şimdilik unguentariumlara göre tarihlendirmek mümkündür. Laodikeia’da Suriye Caddesi, Merkezî Hamam, Batı Tiyatrosu, Tapınak A ve Bizans mezarları gibi kazı alanlarında çok sayıda ele geçirilen benzer tip unguentariumlardan düz dipli olanlar M.S. 4.-5. yy.a; sivri dipli olanlar ise M.S. 5.-7. yy.lara tarihlendirilmiştir²⁷. Atina Agorası ve Saraçhane kazılarında²⁸ açığa çıkarılan örnekler ise M.S. 7. yy. olarak belirlenmiştir. Mekânların üst katına çıkışı sağlayan merdiven basamaklarının kilisenin kuzey duvarındaki kapının kapanmasına neden olması, bu bölümün M.S. 4. yy.ın ikinci yarısında kiliseye dönüştürülme işleminden sonra; benzer tip unguentariumların M.S. 5.-7. yüzyıl arasında yoğunlaşması da, Focas Dönemi öncesinde M.S. 5.-6. yy. sonlarında inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

²⁴ Harrison vd. 1968, 214; S. Ötüken 2003, 240.

²⁵ Crawford 1990, Fig. 267.

²⁶ Crawford 1990, Fig. 32.

²⁷ Şimşek 2006, 425; Şimşek, 2007a, 360-361, Res. 164; Şimşek-Duman 2007, 290-291) Res. 3-9; Şimşek vd. 2011, 1008, Kat. No. 1434.

²⁸ Harrison vd. 1968, 214, Fig. 19.

Kilisenin Güneyindeki Mekânlar

1 No.lu Mekân (Mutfak/Kiler-Dükkân)

Mekân 6.00x5.00 m. boyutlarında kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır ve duvarları 1.00-2.00 m. yüksekliğinde günümüze ulaşmıştır (Res. 14, Çiz. 1). Kuzey duvarını, kilisenin güney mekânının 0.80 m. kalınlığındaki güney duvarı oluşturmaktadır. Duvar ince kum ve çakıl katkılı gri renkli sert harçla bağlanan farklı boyutlarda kesme ve kaba yonu travertenlerle düzensiz sıralar halinde örülmüş, aralardaki boşluklar tuğla parçalarıyla doldurulmuştur. Üst sırada görülen iki sıra tuğla dizisi, belli aralıklarla taşlar arasında tuğla malzemeye yer verildiğini göstermektedir²⁹. 0.70 m. kalınlığındaki batı duvarın taş boyutları daha büyük olmakla birlikte, kuzey duvar ile benzer özelliklere sahiptir.

0.65 m. kalınlığındaki doğu duvar ile 0.50 m. kalınlığındaki güney duvar ise çamur harç kullanılarak bir ve yer yer iki sıra tuğla dizisi arasına yerleştirilen küçük boyutlu moloz ve çay taşlarıyla örülmüştür.

Duvarlardaki kalınlık, malzeme ve örgü farklılığı mekânın, kilisenin güney duvarı ve bu duvarla çağdaş görünen batıdaki mevcut duvara doğu ve güney yönde duvar eklenerek sonradan oluşturulduğunu göstermektedir.

Mekâna güney duvarda eksenin doğusunda yer alan kapıdan girilmektedir. Kapının doğu kanadı büyük boyutlu dikdörtgen bir blok taşla oluşturulmuştur. Taşın dar yüzlerinin yaklaşık orta bölümleri 0.38 m. yüksekliğinde, 0.6 m. derinliğinde oyulmuştur ve geniş yüzeyinde kare biçimli küçük bir yuva bulunmaktadır. Aslında batı duvarda da bir kapı açıklığı yer almaktadır. Önceki evreye ait olan bu kapı, mekân oluşturulurken düzenli taş ve tuğla sıralarından örülen 1.20 m. yüksekliğindeki duvar ile kapatılmış, bu duvarın üzerine zemini tuğla döşeli dikdörtgen biçimli bir niş yapılmıştır. 0.96 m. genişliğe, 0.25 m. derinliğe sahip nişin üst yarısı yıkılmış durumdadır.

Mekân, paye gibi kullanılmış ve güneydeki girişin doğu kanadındaki taş ile aynı özelliklere sahip üç blok taşla kuzeydeki daha geniş olan iki bölüme ayrılmıştır³⁰. Taşlardan ikisi batı duvar önünden doğuya doğru uzanan bir sütun parçası, bir sütun kasesi ve kesme taşlarla örülmüş 1.92 m. uzunluğunda, 0.62 m. genişliğinde ve 0.75 m. yüksekliğinde bir yükselti üzerine oturtulmuş olup biri duvarın önüne, diğeri yükseltinin ucuna yerleştirilmiştir. Uç kısımdaki taşın üst yarısı kırılmış durumdadır. Üçüncü taş ise doğu duvarın önünde, dikdörtgen biçimli devşirme iki mermer bloktan oluşturulmuş kaide üzerinde yer almaktadır³¹.

Mekânın kuzey ve güney yarısında zemin döşemesi farklıdır. Kuzey kısım çay taşlarıyla (opus incertum) döşenmiştir. Ancak, batıda nişli kısmın önünde çok sayıda mermer plaka parçasının bulunması, bu kısımda mermer kaplama olduğunu düşündürmektedir. Güney kısmın zemini de kendi içinde iki bölüme ayrılmıştır. Batı kısım, güney ve doğuda bir sıra taşla sınırlandırılmış balıksırtı biçimli tuğla döşemeye (opus spicatum) sahiptir. Doğru kısmın döşemesi ise tamamıyla tahrip olmuştur, ancak kalan izlerden mermer plakalar ve çay taşlarıyla kaplı olduğu anlaşılmaktadır.

Zemin döşemesinin altında, kuzey duvar önünde doğu-batı; doğu duvar önünde kuzey-güney yönünde devam eden ve pişmiş toprak künklerden bazılarının sağlam durumda kaldığı iki su kanalı bulunmaktadır. Bu iki hat boyunca zeminin kırılmış olması, künklerin sonraki bir dönemde yerleştirilmiş olduğunu; batı duvar önünde düşey olarak kanala bağlanmış bir borunun bulunması da mekâna su alındığını göstermektedir.

Çalışmalar sırasında sonradan büyük oranda tümlenebilen iki amphora, dış yüzü yanık pişirme kabı ile çok sayıda günlük kullanım kaplarına ait seramik parçalarının ve mortariaların açığa çıkarılması, özellikle de dış yüzü yanık pişirme kabı, başlangıçta mekânın mutfak/kiler işleviyle kullanılmış olduğunu düşündürmüştür. Ancak mekânın yola açılıyor olması ve Sardis'teki dükkânlarda da benzer malzemelerin açığa çıkarılması, dükkân olma ihtimalini de akla getirmektedir.

²⁹ Tuğlalar 45.5x45.5x4.5: 30.5x29.5x3; 38.5x18.5x4 cm. arasında değişen ölçülere sahiptir.

³⁰ Kuzey bölüm 3.40x5.00, güney bölüm 1.93x5.00 m. boyutlarındadır.

³¹ Bu devşirme blok taşların, kuzeybatı köşedeki blok taşın ve kuzey duvardaki bir taşın yüzeyinde, bir şey asmak ya da bağlamak amacıyla açılmış ikiye delik bulunmaktadır.

Res. 14
Kilisenin güneyinde yer
alan mekânlar

Res. 15
Kilisenin güneyindeki
merdivenli mekânda
yer alan pithos ocak

Mekânda ele geçirilen sikkelerin büyük bir çoğunluğunun İmparator Heraclius Dönemine (M.S. 610-641) ait olması, olasılıkla M.S. 6. yy.ın ortalarında inşa edilen mekânın bu dönemde de kullanıldığını; Focas Dönemi'nde meydana gelen yıkıcı depremin³² ardından kentin tamamıyla terk edilmeyip bir kısım halkın burada yaşamaya devam ettiğini göstermektedir.

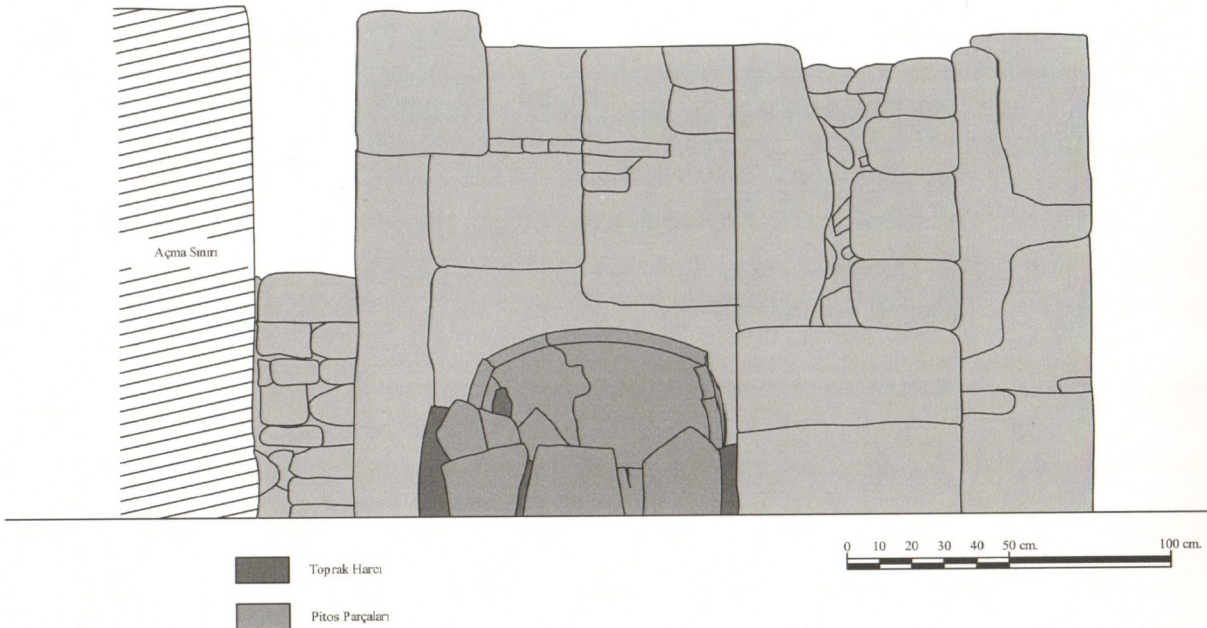
³² Şimşek 2007a, 39; Şimşek 2013, 32, 57-58.

Kilisenin Güneybatısındaki Mekânlar

1 No.lu Mekânın (Mutfak/Kiler-Dükkân) batısı ile kilisenin güneybatısı arasındaki alanda da bazı mekânlar açığa çıkarılmıştır (Res. 14; Çiz. 1).

Güney tarafta kalan mekânların güney yarısı henüz açılmamıştır, ancak, çalışmalar sırasında 1-6 No.lu mekânlar olarak adlandırılan bölümlerin, aslında büyük boyutlu bir mekânın, sonradan örülen duvarlarla ayrılmasıyla oluşturulduğu anlaşılmıştır. Çamur harç kullanılarak iki sıra tuğla dizisi arasına yerleştirilen küçük boyutlu moloz ve çay taşlarıyla örülmüş olan bu duvarların, 1 No.lu Mekânın güney ve doğu duvarıyla benzerliği, buradaki düzenlemenin de aynı dönemde gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Ana mekânın doğu duvarı 1. No.lu Mekân'ın (Mutfak/Kiler-Dükkân) batı, kuzey duvarı da kilisenin güney duvarı ile ortaktır. Güneyde, yaklaşık orta kısımda, düzgün kesme taş ve devşirme malzeme ile örülmüş büyük boyutlu bir paye bulunmaktadır. Paye ve kuzey duvar önünde payeye denk gelen, paye ile aynı genişliğe sahip duvar parçası ile önce doğuda ve batıda, kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı iki bölüm oluşturulmuştur. 2, 3 ve 5 No.lu mekânlar olarak adlandırılan doğudaki bölüm, kuzeydeki duvarın önüne örülen ve güneye doğru devam ederek payenin kuzeyinde yaklaşık 50 cm.lik bir açıklık bırakarak geniş açılı bir "L" şeklinde yaklaşık orta bölümüne kadar uzanan bir duvarla hem batıda sınırlandırılmış hem de kendi içinde iki kısma ayrılmıştır. Kuzeyde kalan bölüm, kuzey duvardaki kapı açıklığı ile kilisenin güney mekânına bağlanmaktadır. Duvar kırılarak sonradan açıldığı belli olan bu kapı, mekânın oluşturulmasıyla birlikte, güney mekânın buraya açılmasını sağlamak amacıyla yapılmış olmalıdır. Günümüze ulaşan kısımlardan zemininin renkli, büyük boyutlu mermer plakalarla kaplı olduğu anlaşılan bu bölüm, çamur harçla bağlanmış kaba yonu taşlarla, yarım daire biçiminde örülmüş bir duvarla, kendi içinde tekrar iki bölüme ayrılmıştır. Yaklaşık "L" planlı kuzeydeki bölümün güney ucunda zeminden yaklaşık 0.50 m. yükseklikte yuvarlak bir künk, bunun da doğusunda zemin altından devam eden kanalın bağlandığı dikdörtgen biçimli bir kanal ağzı görülmektedir. Çeyrek daire planlı güneydeki bölümün zemininde kütle halinde kireç kalıntısının açığa çıkarılması ve mermer zemin plakalarından birinin sökülerek küçük bir çukur oluşturulması, bu kısmın sonradan işlik olarak düzenlendiğini göstermektedir.

Çizim 2 Merdivenli mekândaki pitos ocak (G. Işık)

Güneyde kalan bölüm ise tabaka tabaka kül yığınlarıyla kaplandığından, küllük olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Zeminin altından, kuzeydeki bölümden gelen kanal devam etmektedir ve güneyde, açma kesiti önünde tuğlarla sınırlandırılmış kare biçimli bir rögar ağzı bulunmaktadır.

Batıdaki bölüm paye ile batı duvar arasına örülen bir duvarla iki kısma ayrılmış; bunlar 4 ve 6 No.lu mekânlar olarak adlandırılmıştır. Kuzeyde yer alan 4 No.lu Mekân yaklaşık kare planlıdır ve doğuda, payenin kuzeyindeki aralıktan doğudaki bölüme, batı duvarında, yaklaşık ekseninde bulunan kapı açıklığı ile de batıya açılmaktadır. Kuzey duvarı önünde, duvardaki is kalıntılarında ve içlerinden çıkarılan yoğun küllerden anlaşıldığı üzere iki adet ocak bulunmaktadır. Zemin farklı renkteki mermer plakalarla oluşturulmuş opus sectile döşeme ile kaplanmıştır. Kuzey kısımdaki döşeme kısmen sağlam durumda günümüze ulaşmıştır ve kilisede olduğu gibi, enine ve boyuna yerleştirilmiş geniş bantlarla panolar oluşturulmuştur. Panolar eşkenar dörtgen, merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dörder sekizgen ve yine merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dörder petek motifiyle meydana gelen sekizgenlerle doldurulmuştur. Mekânın yaklaşık doğu-batı ekseninde, zeminin altından uzanan ve doğudaki mekânda görülen kanalın devamı bulunmaktadır. Doğu duvar önünde, kanalın hemen güneyinde dik olarak yerleştirilmiş yuvarlak bir künk, kanaldan mekâna su alındığını göstermektedir.

Güneyde yer alan 6 No.lu Mekân, payenin güneyine örülen bir duvarla doğuda sınırlandırılmıştır. Güney yarısı henüz açılmamış olan mekânın kuzey duvarı önünde, zemin altından doğudan-batıya doğru uzanan bir kanal ile bunun güneyinde, toprak zemine gömülü vaziyette, eşit aralıklarla yerleştirilmiş daire biçimli üç adet tuğla görülmektedir. Mekânın kazısı henüz tamamlanmamış olmakla birlikte, söz konusu tuğlalar hamamlardaki hypocaust sisteminde zeminin altında yer alan ve sıcak suyun dolaşımını sağlayan pilaelere ait gibi görünmektedir.

Kazılan bölümde, bu iki mekânın batısında da birer mekân oluşturulduğu, kuzeydeki mekânın bir kapı ile batısındaki büyük mekâna açıldığı tespit edilebilmiştir. Güneydeki mekânda ise beş basamaklı bir merdiven ile kuzeybatı köşeye yerleştirilmiş, bir pitosun alt yarısından yapılmış ocak açığa çıkarılmıştır (Res. 15; Çiz. 2). Merdiven, mekânın iki katlı düzenlendiğine işaret etmektedir.

Merkezi Kilise olarak adlandırılan yapı, olasılıkla Roma İmparatorluğu Dönemi'ne ait büyük bir kompleksin kuzeydoğu bölümünün kentte Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. Merkezi Kilise'nin yer aldığı bu büyük kompleks yapının gerçek mahiyeti (kamu yada sivil) tamamının kazılmasından sonra anlaşılacaktır.

KISALTMALAR VE BİBLİYOGRAFYA

- Bayram 2012 “Merkezî Kilise”, içinde C. Şimşek, “2010 Yılı Laodikeia Kazıları”, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 4, Ankara 2012, 569-604.
- Bayram 2013 “Merkezî Kilise Kazı Çalışmaları”, içinde C. Şimşek, “2011 Yılı Laodikeia Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, Çorum 2013, 103-124.
- Blake 1930 M.E. Blake, “The Pavements of Roman Buildings of the Republic and Early Empire”, *Memoirs of the American Academy in Rome*, Vol. 8 (1930), 7-159.
- Crawford 1990 J.S. Crawford, *The Byzantine Shops At Sardis, Archaeological Exploration of Sardis*, Monograph 9, Cambridge 1990.
- D’Andria 2003 F. D’Andria, *Hierapolis (Pamukkale) Arkeoloji Rehberi* (Çev. N. Fırat), İstanbul, 2003.
- Ferrero 1993 D. De B. Ferrero, “1991 Yılı Hierapolis Arkeoloji Kurulunun Çalışma Raporu”, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, Ankara 1993, 315-324.
- Harrison vd. 1968 R.M. Harrison – N. Fıratlı – J.W. Hayes, “Excavations at Saraçhane in İstanbul: Fifth Preliminary Report with a Contribution on A Seventh Century Pottery Group”, *DOP*, 22 (1968), 195-216.
- Nappo 1998 S.C. Nappo, *Pompeii, Guide to the Lost City* (trans. by A.B.A. Milan) Vercelli, 1998.
- Ötüken 2003 S.Y. Ötüken, “Likya Bölgesi’ndeki Kazı ve Yüzey Araştırmaları Çerçevesinde Ortaçağ Seramikleri”, *Adalya VI*, 2003, 233-242.
- Peschlow 1983 U. Peschlow, “Zum Byzantinischen Opus Sectile Böden”, *Beiträge zur Altertumskunde Kleinasien*, *Festschrift für Kurt Bittel*, Mainz 1983, 435-447.
- Pülz 2001 A. Pülz, “Bizans Döneminde Ephesos’un Görünümü”, *Bizans Döneminde Ephesos*, (Ed. F. Daim – S. Ladstätter), İstanbul 2001, 47-75.
- Şimşek 1997 C. Şimşek, “IV. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı”, *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1997, 1-27.
- Şimşek 2006 C. Şimşek, “2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I, Ankara 2006, 419-434.
- Şimşek 2007a C. Şimşek, *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2007.
- Şimşek 2007b C. Şimşek, “2005 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, *Kazı Sonuçları Toplantısı 28*, Cilt I, Ankara, 2007, 455-478.
- Şimşek vd. 2011 C. Şimşek – M. Okunak – M. Bilgin (ed. C. Şimşek), *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, *Laodikeia Çalışmaları 1.1.-1.2*, İstanbul 2011.
- Şimşek 2012 C. Şimşek, *Kutsal Kent Laodikeia’nın Kiliseleri*, Denizli 2012.
- Şimşek 2013 C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)*, *Laodikeia Çalışmaları 2*, İstanbul, 2013.
- Şimşek – Duman, 2007 C. Şimşek – B. Duman, “Laodikeia’da Bulunan Geç Antik Çağ Unguentariumları”, *Adalya*, X, 2007, 285-307.
- Waelkens 2004 M. Waelkens, “Report on the 2003 Excavation and Restoration Campaign at Sagalassos”, *26. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I, Ankara 2004, 421-438.
- Yegül 1976 F.K. Yegül, “The Marble Court of Sardis and Historical Reconstruction”, *Journal of Field Archaeology*, Vol. 3, Boston 1976, 169-194.
- Zimmermann – Ladstätter 2011 N. Zimmermann – S. Ladstätter, *Ephesos Duvar Resimleri (Hellenistik Dönemden Bizans Dönemine Kadar)*, İstanbul 2011.

LYKOS

www.lykosdergisi.com

Temmuz-Ağustos 2019

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edb. Fakültesi Kınıklı Merkez Kampüsü Arkeoloji
Bölümü
Kınıklı/DENİZLİ

ST Matbaacılık Promosyon Kağıtçılık Limited Şirketi
Zübeyde Hanım mah.Turgut Özal 1 Blv. Maşlak İş Han
No:20/18 Altındağ/ ANKARA
Tel: (0312) 319 65 66

Güzel saçlı
tanrıça
yolunuzu
gözlüyor!

#enerjinizoluyoruz

ANTONİNLER ÇEŞMESİ RESTORASYONU

Tarihi değerleri gün ışığına çıkarmak için çalışıyoruz.

Aygaz'ın desteğiyle gerçekleştirilen Sagalassos Antik Kenti, Antoninler Çeşmesi restorasyonu tamamlandı. Türkiye'nin 2. büyük antik kentini yakından görmek ve Bereket Tanrıçası Demeter'e "Merhaba" demek için sizleri Burdur'a bekliyoruz.

AYGAZ

Enerjiniz oluyoruz, değerleri koruyoruz.

KÜLTÜR-SANAT ÇEVRE SPOR SAĞLIK

aygaz.com.tr/kurumsal